

MUSIC AS A MEANS OF SOCIALIZATION OF CHILDREN

The problem of musical education of children and young people acquire the character of important social problems. The pedagogical conditions socialization of school children by means of music consider in this article.

Key words: socialization, younger students, teaching conditions.

УДК 37.013.3-17

Колісніченко В.В.

***ПІДГОТОВКА КУРСАНТІВ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ШКОЛИ
ДО РОБОТИ З НЕПОВНОЛІТНІМИ “ГРУПИ РИЗИКУ”
ЯК СОЦІАЛЬНО ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА***

Стаття присвячена проблемі підготовки курсантів вищої юридичної школи МВС України до роботи з підлітками “групи ризику”, висвітленню характерологічних особливостей зазначеної категорії неповнолітніх.

Ключові слова: правоохоронці, підлітки “групи ризику”, превентивно-профілактична діяльність.

Формування у підростаючих поколінь моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської позиції, навчання навичкам поведінки у сім'ї, колективі і суспільстві, а також у системі соціальних відносин, є необхідною передумовою успішної реалізації пріоритетів соціально економічного розвитку держави, які визначають її цивілізований рух до європейського співтовариства [8: 4]. Тому вдосконалення виховної діяльності всіх соціальних інститутів з молоддю в сучасних умовах є вкрай актуальними, своєчасними. Особливо це стосується підліткової категорії неповнолітніх, для якої є характерним зниження авторитету дорослих, небажання вчитися, орієнтація на матеріальні цінності, відсутність можливості розвивати свої здібності в наслідок комерціалізації дозвіллевої та культурної сфер молоді. Небезпечним для суспільства є також явище криміногенної активності неповнолітніх, як резерв для дорослої та рецидивної злочинності. Отже, виходячи з соціально-економічних реалій, правового нігілізма частини населення і зростання правопорушень серед молоді актуалізується проблема вдосконалення психолого-педагогічної підготовки майбутніх працівників правоохоронних органів до роботи з населенням, в тому числі й неповнолітніми так званої “групи ризику”.

До підлітків “групи ризику” віднесено категорії неповнолітніх, які, не маючи класичних форм аномалій розвитку, відчувають труднощі в навчанні, характеризуються низьким рівнем вихованості, зазнають підвищеного ризику соціальної дезадаптації. Вони є потенційною групою порушників громадського спокою, що спричинює соціально-правові проблеми в суспільстві.

Дослідженню діяльності правоохоронних органів з означеною категорією підлітків присвячено значну кількість досліджень. Зокрема, це роботи Ф.К. Думка, І.Д. Зверєвої, І.В. Козубовської, В.М. Оржеховської, Г.О.Понамаренко, В.М. Синьова, В.І. Терещенко, М.М. Фіцули (профілактика і корекція поведінки неповнолітніх); причини виникнення відхилень у поведінці особистості (Г.М. Андреева, О.П. Граб, К.О. Журба, О.А. Кузьменко, І.О. Литвинов, Н.Ю. Максимова).

Обґрунтуванню факторів негативності поведінки та засобів педагогічної профілактики правопорушень серед неповнолітніх присвячено роботи М.О. Алемаскіна, М.М. Дідика, Л.М. Зюбіна, О.В. Панченка, Е.П. Погребняка, Л.С. Славіна, Д.І. Фельдштейн та інших.

Проблеми вдосконалення підготовки майбутніх правоохоронців у сучасних умовах розкриті в публікації Т.С. Вайди, В.І. Великого, С.О. Кубіцького, І.П. Марчука, О.В. Юристи.

Водночас зміщення акцентів у соціально-економічному розвитку суспільства вимагають переосмислення як причин, так і методів організації виховного процесу в інших координатах виміру ієрархічної системи ціннісних орієнтацій і нових реалій життєдіяльності людини і підлітків, схильних до девіантної поведінки, зокрема, динаміка характеру правопорушень, скоєних неповнолітніми, викликають глибоке занепокоєння широкої громадськості. Так, за даними дослідження О.М. Литвака, в структурі злочинності учні складають 4,6% [7: 15]. Це вимагає від педагогічних колективів, сім'ї, правоохоронних органів строго наукової та моральної основи, здійснення відповідної системи заходів, урахування причин витоків асоціальної поведінки і правопорушень у молодіжному середовищі.

Метою статті є висвітлення характерологічних особливостей підлітків “групи ризику” і факторів, що впливають на виникнення і поширення контингентів цієї категорії неповнолітніх, як однієї з умов удосконалення підготовки майбутніх правоохоронців до превентивно-профілактичної діяльності з населенням.

Результати аналізу відповідних наукових джерел засвідчують, що у підлітків спостерігається невисокий рівень сформованості відповідальності, неглибоке, поверхневе оцінювання своїх поступків. Для них є характерним (заблудження), що відповідальність за їхню поведінку повинні нести батьки або інші дорослі. Водночас підлітки болісно реагують на різні конфлікти в сім'ї, а повага до батьків у них базується на моральних якостях батька і матері. Надзвичайно у цьому віці розвинуте почуття власної гідності, коли зауваження дорослого, зроблене навіть у сприятливій формі викликає у відповідь образу, а нерідкий грубість. Не сприймаються “нотації”. Водночас підлітки чуйні на доброту, сердечність. У роботі з ними можна домогтися успіхів, якщо орієнтуватися на добре слово, переконання. Старші підлітки, як правило, друзів вибирають із представників позакласних колективів. Ними можуть виявитися однолітки і більш старшого віку, що живуть в одному дворі, кварталі. Створюються так звані малі колективи або неформальні групи. Ці угруповання при несприятливому впливі, особливо з боку дорослих “лідерів” можуть перетворитися в групи правопорушників. У період переходу до юності, коли необхідно визначитися, усерйоз задуматися про майбутнє, дух незалежності виявляється в грубій або наївній формі. Старший підліток досить спостережливий, хоче зрозуміти себе, обмірковує свої почуття і вчинки. Звідси часом відчуття заплутаності, безвихідності. Школа йому подобається здебільшого через спілкування з приятелями, Зле до неї він ставиться критично. Віддає перевагу випадково виникаючим відносинам і тому може зв'язатися з “дурною компанією”.

Неповнолітні “групи ризику”, в силу різних причин біологічного чи соціального характеру, відчувають труднощі в навчанні й вихованні в стандартних умовах, схильність до асоціальної поведінки. За Г.Ф. Кумаріною, цю категорію підлітків можна класифікувати за показниками:

- академічної неуспішності (знижена здатність до навчання, слабка пам'ять, низька працездатність, педагогічна занедбаність, небажання навчатися, дефіцит інтелектуально-перцептивних умінь, мовні вади, специфічні проблеми в розвитку);
- соціального ризику (сироти, “зайві” в сім'ї, жертви насилля, неповнолітні з асоціальних сімей, емоційно неврівноважені, із підвищеною агресивністю, різноманітними фобіями, kleptomani, із деспотичним нахилами, схильністю до бродяжництва, підлітки зі стійкими фізичними дефектами);
- комплексного ризику, коли ризик адаптаційних порушень спричиняє декілька перерахованих вище відхилень [6: 67].

Зростання підліткових контингентів групи ризику пов'язується, насамперед, із явищем педагогічної занедбаності. Під *педагогічною занедбаністю* розуміються стійкі відхилення від норми в моральній свідомості й поведінці чи навчальній діяльності дитини, спричинені недоліками педагогічного впливу. У свою чергу це обумовлює *соціальну*

занедбаність, тобто зіпсованість неправильним вихованням, негативним впливом середовища, у якому вони зростали. Це підлітки, що володіють уже вираженим негативним життєвим досвідом, негативним соціально-етичними знаннями, нездоровими навичками і потребами.

За ступенем педагогічної занедбаності підлітків “групи ризику” раціонально поділити на чотири групи:

1. *Важковиховувані*, які байдуже ставляться до навчання, періодично порушують правила поведінки і дисципліну, їм властиві: грубощі, брехливість, нечесність тощо.
2. *Педагогічно занедбані підлітки*, які негативно ставляться до навчання й суспільно корисної діяльності. Вони систематично порушують дисципліну й правила поведінки, постійно проявляють негативні моральні якості особистості.
3. *Підлітки-правопорушники*, які перебувають на обліку в інспекціях у справах неповнолітніх або направлені до спецшкіл і спеціальних професійно-технічних училищ.
4. *Неповнолітні злочинці*, які скоїли кримінальні злочини, порушили правові норми й направлені судом до виправно-трудоx колоній.

Цій категорії молоді властиві такі характерні особливості:

- неправильно сформовані потреби: матеріальні переважають над моральними; більшість матеріальних потреб мають аморальний характер; для їх задоволення важковиховувані особи використовують засоби, які не завжди відповідають нормам моралі (вживання алкоголю, наркотиків, крадіжки), що призводить до деградації особистості;
- нерозвиненість соціально-політичних потреб;
- прагнення до спілкування з подібними до себе, перебування поза зв'язками з постійними учнівськими колективами;
- нерозвинута потреба пізнання навколишнього світу;
- незадовільне навчання, ігнорування методів пізнавальної діяльності;
- спотворені естетичні потреби;
- нерозвинута, засмічена вульгаризмами, жаргонною лексикою мова;
- непослідовність, суперечливість у поглядах і переконаннях;
- брак уявлень про норми поведінки, обмежені почуття відповідальності за свої вчинки;
- обмежені інтелектуальні інтереси; перевага утилітарних інтересів над духовними позбавляє їх перспективи розвитку, інтелектуального і морального вдосконалення;
- приховування своїх вчинків від батьків, учителів та однокласників.

Таким чином, підлітки “групи ризику” – це, як правило, неповнолітні, позбавлені уваги і виховання в сім'ї та школі. Їм притаманні конфліктність із навколишніми, протидія виховним впливам. Якщо конфлікт затягується, у підлітка виникає психічна депресія або порушення, що завершується озлобленістю, лайкою чи бійкою. До конфлікту часто приводять безкінечні докори вихователів, учителів, нагадування про колишні гріхи винного. Це викликає почуття озлоблення і мстивості. Такі неповнолітні за своїми діями і вчинками ще не злочинці, але найменший зовнішній негативний вплив може привести їх до правопорушення.

Зрозуміло, що наявність підлітків “групи ризику” як і важковиховуваних не можна пояснити тільки причинами педагогічного характеру. Тут необхідно говорити про вплив цілого комплексу внутрішньосімейних, шкільних, соціальних, біологічних та інших чинників.

Як показують результати нашого дослідження, до основних причин, які зумовлюють появу категорії підлітків “групи ризику”, слід віднести насамперед недоліки сімейного виховання. З одного боку, це *неблагополуччя в сім'ї*: безвідповідальність батьків за виховання дітей, їх психолого-педагогічна неграмотність, брак доброти, сімейного затишку,

любові до дітей, прояви насильства, жорстокості; матеріальні нестатки та незадовільні побутові умови. З іншого – *низька педагогічна культура батьків у благополучній сім'ї*, що проявляється в матеріальній перенасиченості, створенні для дітей “парникових” умов, уседозволеності, несформованості системи самовимог і самоконтролю, вольових якостей.

Наступна група причин пов'язана з недостатньою організацією навчально-виховного процесу у *загальноосвітніх закладах*, що проявляється в перевантаженості програм, яка породжує негативізм, опір, намагання “втекти” від навчальної діяльності, почуття власної неповноцінності, меншовартості порівняно з іншими учнями; прояви негативізму з боку вчителів-вихователів до учнів з моральними вадами; низький рівень педагогічної культури вихователів (нетактовність, грубощі, авторитаризм та ін.); ізоляція, відсторонення від цікавих колективних справ тощо.

До третьої групи відносяться соціально-психологічні причини, пов'язані з недоліками розвитку – моральна невихованість, соціально-психічна незрілість, несформованість навичок соціальної поведінки, недостатній культурно-освітній рівень підлітка; спадковість та ін.

До негативних факторів, що викликають відхилення в поведінці неповнолітніх, відноситься й соціально-економічна група причин (економічна криза, безробіття, зміна ціннісних орієнтацій, нестабільність правових і моральних критеріїв, низька матеріальна забезпеченість переважної більшості населення, низький культурний рівень і криміналізація суспільства, негативний вплив засобів масової інформації тощо).

Окрім того, як відомо, поведінка людини значною мірою визначається біологічними факторами. У нашому випадку – це наявність стійких фізичних або психічних недоліків, як набутих, так і успадкованих, різні форми психічної аномалії, вроджені фізичні дефекти, алкоголізму [1; 4; 7]. Зокрема, за нашими даними, біля 34% обстежених правопорушників є хворими (різні форми психопатії, дебільності, хвороби внутрішніх органів, хронічний алкоголізм тощо). Результати сучасних досліджень свідчать, що тільки 10% учнів загальноосвітніх шкіл можна вважати відносно здоровими. Кожен третій із них має психічні та нервові відхилення (Л.М.Карімова, В.М.Оржеховська, Т.А.Остапенко). Астено-невротичні реакції у дітей виникають під впливом тривалого емоційного й розумового перенапруження, а також у результаті гострої психологічної травми [6: 32]. Як наслідок, у дітей спостерігаються затримки розумового розвитку, втрата інтересу до навчання, відставання з окремих навчальних предметів, відчуття дискомфорту в колективі, заниження відповідальності й організованості.

Державна освітньо-виховна політика України спрямована на гармонійний розвиток підростаючих поколінь, тобто реалізацію індивідуальних прагнень людини задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві. Вирішення проблеми соціальної адаптації вимагає скоординованої концентрації зусиль державних установ, навчальних та позашкільних закладів, соціальних педагогів, психологів, співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх [3].

Особливе місце у системі профілактики девіантної поведінки підлітків відводиться цілеспрямованій освітньо-профілактичній діяльності співробітників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, спрямованій на формування ціннісного ставлення молоді до прав людини, розвиток правової свідомості і відповідальності, підготовку випускників навчальних закладів до самостійної організації життєдіяльності з врахуванням морально-правових норм. Звідси вдосконалення підготовки майбутнього правоохоронця до роботи з неповнолітніми, схильними до деструктивних проявів, виступає однією з ключових умов успішної соціалізації молоді.

Ключовим у роботі з проблемними підлітками є особистісний підхід до вихованця як до самосвідомого відповідального суб'єкта власного розвитку і, як до суб'єкта виховної взаємодії. Це принцип має стати базовою цінністю, яка визначає позицію майбутнього правоохоронця у взаємодії з кожним неповнолітнім і групою в цілому. Водночас формування у молодих людей почуття власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості й умотивованої здатної виконувати свої обов'язки в гармонічному поєднанні патріотичних,

національних та інтернаціональних почуттів закладаються на основі досвіду, набутого в родині, школі, соціальному середовищі, і в подальшому формуються протягом усього життя людини. Тому професійно-педагогічна підготовка курсантів вищих юридичних навчальних закладів МВС України передбачає оволодіння системою психолого-педагогічних знань і вмінь, що забезпечують професійну допомогу підлітку в усвідомленні себе особистістю, розкритті його можливостей, становленні особистісно-значущих і суспільно прийнятих цінностей, самореалізації та самоутвердженні. Це передбачає врахування психофізіологічних вікових особливостей неповнолітніх, вибору та здійснення таких виховних заходів, які найбільше відповідали б індивідуальним параметрам особистості, того стану, у якому вона знаходиться на даний момент.

Таким чином, до основних причин виникнення підлітків “групи ризику” можна віднести: загострення соціально-економічної ситуації, значний спад виробництва і рівня життя, інфляція, збільшення кількості безробітних, правовий нігілізм та криміналізація частини населення, послаблення виховної ролі сім’ї, фізичні й психічні аномалії, а також відсутність належної виховної та профілактичної роботи навчальних закладів та правоохоронних органів, порушення з боку адміністрацій загальноосвітніх шкіл закону України “Про освіту” в частині забезпечення обов’язкового навчання дітей до 16 років та створення сприятливих умов для одержання ними повної середньої освіти [3].

Негативним фактором у роботі з цією категорією молоді є прояви так званої дидактогенії – викликаний порушенням педагогічного такту грубістю психологічний стан учня (пригнічений настрій, страх, фрустрація, неврози тощо), який впливає на його діяльність і міжособистісні стосунки.

Ефективна організація превентивно-виховної та корекційної роботи з підлітками “групи ризику” вимагає від співробітника кримінальної міліції у справах неповнолітніх здатності до реалізації відповідної системи освітньо-профілактичної діяльності. Для цього він повинен бути озброєний знаннями і вміннями виявлення і врахування специфічних особливостей поведінки дітей різних вікових груп, опанувати системою ефективної профілактики важковиховуваності, бездоглядності, правопорушень серед учнівських контингентів, володіти професійно важливими якостями.

У перспективі передбачається розробка системи заходів ранньої профілактики асоціальної поведінки неповнолітніх, що залишається одною з важливих проблем національного виховання, а також обґрунтування змісту психолого-педагогічних дисциплін на міжпредметній основі у професійно-педагогічній підготовці майбутніх співробітників правоохоронних органів до роботи з проблемними категоріями молоді.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андрієвський Б.М. Девіація як одна з причин важковиховуваності дітей / Б.М. Андрієвський // Соціальна робота за рубежем і в Україні. – Ужгород-Херсон, 2002. – С. 219-221.
2. Думко Ф.К. Підготовка курсантів до професійно-педагогічної роботи з неблагополучними сім’ями: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ф.К. Думко // Південноукр. держ. пед. ун-т (м. Одеса) ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2000. – 20 с.
3. Закон України “Про освіту” від 23 березня 1996 року // Відомості Верховної Ради України: Офіційне видання. – К.: Парламентське видавництво, 1996. – С. 253-279.
4. Зверева І.Д. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в Україні: Автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.05 / І.Д. Зверева // Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1999. – 39 с.
5. Зобенько Н.А. Взаємодія шкільного психолога і соціального педагога у профілактиці правопорушень серед учнівської молоді / Н.А. Зобенько // Науковий вісник Ужгородського державного університету: Серія “Педагогіка. Соціальна робота”. – Ужгород: ВАТ “Патент”, 1999. – № 2. – С. 76-78.
6. Кумарина Г.Ф. Концептуальные основы компенсирующего обучения / Г.Ф. Кумарина – М.: Академия, 2001. – 320 с.
7. Литвак О.М. Державний вплив на злочинність: Кримінолог.-правове дослідження / О.М. Литвак – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 280 с.

8. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 16 с.

Колисниченко В.В.

**ПОДГОТОВКА БУДУЩЕГО ПРАВООХРАНИТЕЛЯ
К РАБОТЕ С НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИМИ “ГРУППЫ РИСКА”
КАК СОЦИАЛЬНО ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА**

Статья посвящена проблеме подготовки курсантов юридической школы МВС Украины к работе с подростками “группы риска”, освещению характерологических особенностей обозначенной категории несовершеннолетних.

Ключевые слова: правоохранители, подростки “группы риска”, превентивно-профилактическая деятельность.

Kolisnichenko V.V.

**PREPARATION OF THE FUTURE POLICE OFFICER TO WORK WITH MINORS AT RISK
AS A SOCIAL PEDAGOGICAL PROBLEM**

The article is devoted to the training of cadets Law School Armed Forces of Ukraine to work with young people “at risk”, highlighting characterological features of the designated categories of minors.

Key words: law enforcement, teens “at risk” preventive-preventive activities.

УДК 37.013.42

Парфанович І.І.

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У СТРУКТУРІ СИСТЕМИ
РАННЬОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІВЧАТ
ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Визначення місця і ролі ранньої профілактики у діяльності соціального педагога є умовою ефективного виконання завдань попередження і подолання наслідків девіантної поведінки. Це потребує урахування можливостей загальнодержавного, регіонального рівнів, місцевих закладів, установ, організацій в ієрархії соціальних структур. Залежно від характеру проблеми, поставлених завдань, соціально-педагогічна діяльність має характер первинної, вторинної, третинної профілактики. Їх успішна реалізація можлива за умови як безпосередньої психолого-педагогічної превентивної діяльності, так і соціально-педагогічної регуляції профілактикою поведінкових девіацій. Вони мають масштаб і специфіку дії, спільні та відмінні риси. Здійснення ранньої профілактики з урахуванням зазначених її особливостей є запорукою ефективності соціально-педагогічної діяльності.

Ключові слова: девіантна поведінка, дівчата шкільного віку, рання профілактика.

Актуальність та постановка проблеми у загальному вигляді. Девіантна поведінка загострює конфлікти та є негативною причиною виникнення дисфункційності у системі взаємостосунків соціуму. Завдання ранньої профілактики девіантної поведінки дівчат шкільного віку можливо реалізувати насамперед за допомогою ранньої профілактики поведінкових відхилень. Сучасне суспільство повинне через суб'єкти виховного впливу робити все можливе для виховання і підготовки дівчини до виконання функцій материнства, статевої і гендерної ролі.

Проблема ефективної реалізації ранньої профілактики зумовлена безліччю соціальних факторів. Її повинні проводити компетентні спеціалісти, враховуючи усю складність і динамічність сучасного стану розвитку підростаючого покоління, необхідність систематизації спільної роботи педагогів, соціальних працівників, психологів, медиків, юристів, що забезпечує багатоаспектність у вирішенні проблемних питань. Якісне та